

Микола ЛИТВИН, Любомир ХАХУЛА

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ДОЛІ НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ”

Сторіччя вибуху Першої світової війни й агресивна політика Росії в Україні змушують світове співтовариство переосмислити увесь трагізм, що супроводжує війни, та запобігти розгортанню можливих етнополітичних конфліктів у майбутньому. Важлива місія у процесі формування історичної пам’яті про світові війни належить історикам, політологам, письменникам, які покликані формувати об’єктивну картину суспільно-політичних подій, життя та побуту спільнот у часи гуманітарних катастроф. З огляду на найновіші теоретико-методологічні підходи об’єктом уваги вчених, окрім традиційних джерел, часто стають “місця пам’яті”, до яких належать топографічні, монументальні, символічні та функціональні пам’ятки. Їх комплексне дослідження допомагає краще зрозуміти особливості історичного процесу, зокрема те, що стосується вибіркості людської пам’яті, її здатності оминати “невигідні” події, перебільшувати свій позитивний образ і негативний “Іншого”.

Відповіді на ці суспільно-політичні та наукові виклики спробували учасники представницької міжнародної наукової конференції, яка відбулася 25–27 вересня 2014 р. у Львові й Івано-Франківську та була організована Інститутом українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаника, Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні, Яворівською районною державною адміністрацією, Яворівським національним природним парком.

Конференція розпочалася із привітальних виступів директора Представництва Фонду Конрада Аденауера Габрієли Бауман, директора Українського інституту національної пам’яті канд. іст. наук Володимира В’ятровича, секретаря Ради охорони пам’яті боротьби та мучеництва Республіки Польща д-ра габілітованого Анджея Кунерта, директора Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України д-ра іст. наук Миколи Литвина, ректора Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника д-ра політ. наук Ігоря Цепенди, директора Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника д-ра іст. наук Миколи Кугутяка, завідувача кафедри всесвітньої історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника д-ра іст. наук Олега Жерноклеєва, відповідального секретаря Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення учасників АТО, жертв війни та політичних репресій канд. політ. наук Святослава Шеремети, заступника голови Львівської обласної державної адміністрації д-ра філософії Юрія Підлісного, заступника

голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації Сергія Адамовича, представника адміністрації м. Загреб (Хорватія) Івіци Панчича, почесного консула Угорщини в Івано-Франківську Василя Вишиванюка. Усі вони наголосили на необхідності активізації досліджень військово-політичних подій у Центрально-Східній Європі, зокрема західноукраїнських землях, які опинилися в епіцентрі збройного протистояння Першої світової війни.

На пленарному засіданні у Львові (“Перша світова війна: геополітичний аспект”) заслухано доповідь д-ра філософії Александра Бракеля (Представництво Фонду Конрада Аденауера в Білорусі; Вільнюс), в якій проаналізовано воєнні та політичні результати Першої світової війни для європейських країн-переможниць і переможених. Д-р іст. наук Сергій Троян (Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України) виголосив доповідь, в якій представив довоєнні німецькі *Mittleuropa*-плани та місце і роль у них Австро-Угорщини; зазначив, що бажання німецьких кіл відродити середньовічну Римську імперію німецької нації натрапило на опір держав Антанти. Місце українського питання в імперських планах Німеччини розглянув д-р іст. наук Андрій Боляновський (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України).

Після пленарного засідання учасники продовжили роботу в секціях, де розглянули військово-політичний аспект Першої світової війни, національно-політичні процеси напередодні та в роки війни, національні рухи у Центрально-Східній Європі. Наукові співробітники угорського Фонду дослідження Великої війни д-р філософії Молнар Тібор і д-р філософії Штенцінгер Норбер реконструювали битви 86-го цісарсько-королівського піхотного полку на Східному фронті восени 1914 р. та Рогатинську битву 20-ї угорського королівської піхотної дивізії 29–30 серпня 1914 р. Канд. іст. наук Ігор Чернопол (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича) детально представив перебіг Городоцької битви – важливої воєнної операції 1914 р. в околицях Львова та спробував вписати її у “Великий наратив” Великої війни. Проблемі формування української національної ідентичності в роки війни присвятили виступи д-р іст. наук Іван Патер (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича), канд. іст. наук Василь Расевич (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича), канд. іст. наук Ігор Петрій (Львівський національний університет ім. І. Франка).

Взаємини українських громадсько-політичних діячів Галичини й Наддніпрянщини напередодні війни схарактеризував канд. іст. наук Ігор Райківський (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника). Канд. іст. наук Григорій Савченко (Київський національний університет ім. Т. Шевченка) показав особливості процесу українізації російської армії під час червневого наступу 1917 р. Доповненням теми став виступ д-ра іст. наук Андрія Гречила (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України) про формування українських національних символів в українізованих частинах російської армії наприкінці світової війни.

На другому пленарному засіданні (“Проблеми історичної пам’яті та пам’яткоохоронної діяльності”) д-р іст. наук Ігор Соляр (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича) та канд. іст. наук Роман Голик (Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича) актуалізували питання, пов’язані із “триванням” війни у спогадах, ментальності та повоєнних національних практиках західних

і східних українців. Канд. іст. наук Ірина Орлевич (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича) та канд. іст. наук Надія Халак (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України) зосередили увагу на відображенні в суспільній свідомості галичан нужденного життя в'язнів австрійського концтабору Талергоф. Проблеми повсякденного життя та побуту населення Галичини в роки війни висвітлили д-р іст. наук Микола Литвин (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича), канд. іст. наук Микола Вітенко (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника), канд. іст. наук Олег Павлишин (Львівський національний університет ім. І. Франка). Канд. іст. наук Степан Кобута (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) розглянув героїку національної пам'яті про Українське січове стрілецтво як чинник політичної активізації боротьби українців за незалежність у кінці 1980-х – на початку 1990-х років. Під час виступів та дискусій науковці переглянули документальні кінохроніки й світлини з архівів і бібліотек України, Польщі, Росії, Угорщини.

На основі матеріалів новітніх археологічних досліджень д-р іст. наук Святослав Терський (Національний університет “Львівська політехніка”), канд. іст. наук Ярослав Онищук (Львівський національний університет ім. І. Франка), краєзнавець Остап Козак (Комунальне підприємство Львівської обласної ради “Доля”) схарактеризували стан збереження військових меморіалів й окремих поховань у Галичині та на Волині. При цьому особливу увагу звернули на необхідності якнайшвидшого впорядкування військових могил російської армії. Європейський досвід пам'яткоохоронної діяльності узагальнили канд. іст. наук Андор Біро (Департамент зв'язку з громадськістю та військово-меморіальної роботи Міністерства оборони Угорщини), д-р габілітований Анджей Кунерт (Рада охорони пам'яті боротьби та мучеництва Республіки Польща), д-р філософії Пінтер Тамас (Фонд дослідження Великої війни, Угорщина), екс-очільник Міністерства учасників визвольної війни в Хорватії Івіца Панчич, д-р філол. наук Євген Пашенко (Загребський університет, Хорватія). Краєзнавець Євген Луньо схарактеризував Першу світову війну крізь призму повстанчої епічної традиції Яворівщини.

Учасники секційних засідань в Івано-Франківську детально обговорили джерелознавчі й історіографічні аспекти дослідження Першої світової війни, актуалізували проблему становища українських земель та особливості окупаційної політики іноземних держав. Д-р іст. наук Олександр Сич (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича) звернув увагу на цивілізаційні аспекти Першої світової війни. Д-р іст. наук Олександр Добржанський (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича) та канд. іст. наук Андрій Королько (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) висвітлили ставлення населення Буковини та Покуття до російської окупації в умовах війни. Д-р іст. наук Володимир Комар (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) схарактеризував роль Юзефа Пілсудського та його соратників у боротьбі за незалежність Польщі в роки Великої війни. Канд. іст. наук Ігор Гаврилів (Львівський національний університет ім. І. Франка) показав історію становлення українського мілітаризму напередодні та в роки Першої світової. Канд. політ. наук Лариса Кобута (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) розповіла про джерелознавче значення політологічної спадщини творчості Володимира Левинського.

Науковий захід у Львові пройшов у відреставрованій Максиміліанській вежі Львівської цитаделі – австрійському фортифікаційному комплексі (шість веж і будинок казарм), збудованому в 1850–1854 рр. У дорадянський час у цитаделі дислокувався австрійський, а згодом польський гарнізон; у 1942–1943 рр. там діяв німецький табір для військовополонених “Шталаг-328”. Учасники конференції також відвідали Марсове поле у Львові – місце масових поховань вояків австрійської, німецької, турецької та російської армій, а також смт. Івано-Франкове (колишній Янів) під Львовом, де ознайомились з експозицією громадського музею Першої світової війни, поклали квіти до пам’ятника загиблим воякам австрійської та російської армій.

В ухвалі міжнародної конференції наголошено на необхідності активізації археографічної та пам’яткоохоронної діяльності щодо засвоєння трагічних уроків української історії ХХ ст., а також створення у смт. Івано-Франкове першого в Україні державного музею Першої світової війни.